

تأثیر سرمایه اجتماعی دولت‌های جمهوری اسلامی ایران بر وندالیسم اجتماعی

محمدحسن الهی‌منش*

علیرضا میرزانیایا**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۲/۰۵

چکیده

وندالیسم یا خرابکاری‌های شهری یکی از مشکلات و معضلات جوامع شهری به‌ویژه در حاشیه آن‌هاست که همگام با رشد و توسعه شتاب‌زده شهر و درونی نشدن فرهنگ شهرنشینی در بین جوامع مختلف به وجود آمده است. خرابکاری‌های شهری از جمله انحرافات یا آشفتگی‌های اجتماعی هستند که در آن افراد سعی دارند نیازها، هیجانات و احساسات درونی خود را به شیوه‌ای بروز دهند و با در دسترس نبودن روش مناسب به رفتارهای ناپهنجار روی می‌آورند. در واقع، وندالیسم نوعی انحراف رفتاری است که با انتظارات جامعه منطبق و سازگار نیست و عموماً زمانی رخ می‌دهد که فرد یا گروهی معیارهای جامعه را رعایت نکنند. اصطلاح وندال بیشتر به کسانی اطلاق می‌شود که باحالت اعتراض به دلایل مختلف دست به تخریب می‌زنند. خرابکاری چالشی عمومی و در حال افزایش می‌باشد. برای شناخت انحرافات در ابتدا باید ساخت و ماهیت مفاهیم اخلاقی جامعه را بررسی کرد و کیفیت اخلاق جامعه را در وهله نخست باید از مشاهدات فرد و طرز تلقی او از اعمال و کنش‌های دیگران جستجو کرد. (صفری شالی، ۱۳۸۴: ۳۳). برخی تحقیقات مانند تحقیق حیدری (۱۳۸۹) نشانگر نقش سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی است که بر این اساس فرضیه تحقیق به این شکل طرح می‌شود. با بررسی عملکرد دولت‌های جمهوری اسلامی ایران درمی‌یابیم که در جمهوری اسلامی اعتمادسازی شهروندان، افزایش مشارکت سیاسی و همچنین اعتماد فزاینده آحاد مختلف جامعه موجب تضعیف وندالیسم اجتماعی گردیده و متقابلاً با کاهش اعتماد، فرسایش مشارکت سیاسی و عدم انسجام اجتماعی کم‌وبیش بسترهای لازم برای تخریب اموال عمومی فراهم گردیده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی است که ضمن ارائه و ارزیابی ادبیات موجود در باب سرمایه اجتماعی و وندالیسم اجتماعی، کاهش ارتباط دولت و ملت و احساس تبعیض، به تحلیل چگونگی وجود ارتباط بین این مفاهیم بنیادین پرداخته خواهد شد و ارتباط منطقی بین سرمایه اجتماعی، کاهش ارتباط دولت ملت و احساس تبعیض به‌عنوان یک متغیر مستقل و وندالیسم به‌عنوان یک متغیر وابسته از طریق آزمون فرضیه مطرح شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت. نوآوری پژوهش نیز حاصل تعامل بین این عنصر در تبیین علل وندالیسم خواهد بود.

کلیدواژه‌گان: احساس تبعیض، سرمایه اجتماعی، کاهش ارتباط دولت ملت، وندالیسم.

* استادیار، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

** نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

رایانامه: mirzaniyaali@yahoo.com

سی‌پهر سیاست

سال چهارم

شماره یازدهم

بهار ۱۳۹۶

رشد سریع شهرنشینی و تأثیرپذیری از تحولات جهانی از یک سو و عدم تطابق و رشد ناهماهنگ عناصر مادی و غیرمادی فرهنگ از سوی دیگر در جوامع در حال گذار موانع و مشکلاتی را در سازگاری اجتماعی به وجود آورده است، این جوامع با تغییرات و تضادهایی در ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مواجه هستند، در چنین جوامعی نیز افراد به سختی می‌توانند خود را با تغییرات و دگرگونی‌های تازه و سریع وارداتی همراه کنند و لذا از این حیث دارای تأخیرهای فرهنگی، بی‌هنجاری و ناهنجاری، تعارض‌های مختلف اجتماعی، از خودبیگانگی و در سطحی وسیع‌تر، بی‌سازمانی و از هم‌گسیختگی اجتماعی هستند، این بی‌نظمی‌ها و بی‌سازمانی‌ها منجر به بی‌ثباتی اجتماعی در مقاطع مختلف زمانی و افزایش آسیب‌پذیری‌ها و تحمیل بحران‌های مختلف اجتماعی می‌گردد که می‌تواند در صورت عدم توجه و برنامه‌ریزی صحیح، نظام اجتماعی را با تهدیدی جدی مواجه کند. سرمایه اجتماعی با ساختارهای قدرت اجتماعی رابطه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری دارد. توانایی ایجاد و تخریب سرمایه اجتماعی به چگونگی رابطه ساختار قدرت و هنجارهای گروهی و سنتی کارگروهی و کارکنان میدانی نهادهای بیرونی بستگی دارد.

وندالیسم نمونه‌ای از ناهنجاری‌های اجتماعی است. ناهنجاری‌های اجتماعی فی‌نفسه عامل اختلال در نظم عمومی هستند. این تأکید بر لفظ عمومی بی‌دلیل نیست. چراکه تأثیرات سوء اقدامات وندالیستی بسیار گسترده بوده و در ابعاد مختلف، جامعه را درگیر می‌کند. همگانی بودن این تأثیرگذاری نیز از آن روست که از سویی برای مدیران شهری و از سویی برای مصرف‌کنندگان و بهره‌برداران از امکانات خدمات عمومی مسئله‌زا و محدودیت‌آفرین است. مسئولین در پست‌های مدیریت امور شهری همواره بخشی از بودجه، زمان و نیروی کار در اختیار را باید مصروف مقابله با آثار وندالیستی نمایند و شهروندان نیز تحت تأثیر تخریب‌گری‌های افراد وندال در دسترسی به خدمات شهری با محدودیت مواجه می‌شوند. اقدامات وندالیستی گاه به‌طور غیرمستقیم با مرگ و حیات شهروندان در ارتباط است. آنجا که وندالها محض تفریح و شیطنت، اقدام به مخدوش کردن یا سرقت علائم راهنمایی و رانندگی می‌کنند، عملاً امنیت جانی مردم را به مخاطره می‌اندازند. ایران نیز به‌عنوان یک کشور در حال توسعه و گذار از مرحله سنتی به

مدرنیسم از این قاعده مستثنی نبوده و با تغییرات و دگرگونی‌های سریع و وسیعی در ساختارهای اصلی خود بخصوص ساختار فرهنگی و اجتماعی مواجه است. (فاضل و میری آشتیانی، ۱۳۸۷: ۸-۷). همچنین صنعتی شدن جوامع و گسترش شهرنشینی موجب رشد فردگرایی و گمنامی شده است، در چنین جوامعی اگر افراد بتوانند مفید بودن خود را اثبات کنند، مشارکت اجتماعی در جامعه گسترش پیدا خواهد کرد، در غیر این صورت ممکن است ناکام و سرخورده شده و برای تحقق خواسته خود به دو شکل واکنش نشان دهند: الف) انزوا را در پیش گیرند و با جامعه بیگانه شوند. ب) برای دیده شدن و مورد توجه قرار گرفتن به اعمال انحرافی چون تخریب اموال عمومی بپردازند، بنابراین اگر نسلی خواستار مشارکت در امور جامعه باشد ولی امکان این مشارکت برای او فراهم نشده باشد، ممکن است برای جلب نظر دیگران دست به اعمالی بزند که نهایتاً به جامعه آسیب رساند. تخریب اموال و امکانات شهری از معضلات اجتماعی و فرهنگی مدیران شهری به‌ویژه در کلان‌شهرها است. برخی محققان ضمن اشاره به سابقه فرهنگی ایران، درعین حال معتقدند که به‌غیراز مصرف و اسراف یک عنصر دیگر در نظام فرهنگی و مصرفی ما تخریب است. آن‌ها دلایل این امر را **نظام نابرابر اجتماعی، تحقیرهای مفرط و روش‌های استبدادی تربیت و آموزش** می‌دانند که به‌خودی‌خود میزان **پرخاشگری** را آن‌قدر بالا می‌برند که افراد و به‌خصوص جوانان فقط در هنگام برآورده نشدن نیازهایشان عکس‌العمل‌های پرخاشگرانه و خشن از خود بروز نمی‌دهند بلکه در شرایط عادی نیز تمایل و علاقه قابل توجهی به تخریب پیدا می‌کنند. آن‌ها همچنین اعتقاد دارند که اگر تخریب و روش‌های مخرب دیگر در بین افراد یک جامعه به‌صورت یک ارزش مثبت درآید یعنی زرنگی محسوب شود؛ چون درونی و نهادینه شده است امکان تغییر یا از بین بردن آن بسیار مشکل است. به نظر آن‌ها نمایش فیلم‌ها و بازی‌های رایانه‌ای تخریب‌کننده و پرخاشگرانه در کشورهای جهان سوم به این فرهنگ دامن می‌زند به‌طوری‌که این عناصر به نسل‌های بعد منتقل و در بین آن‌ها تکثیر می‌شود. (رفیع پور، ۱۳۸۰: ۳۳۷).

بیان مسئله

جامعه غرب و نظام سرمایه‌داری در پی بالندگی و ایجاد توان مستمر برای حرکت

چرخه‌ی نظام صنعتی و اقتصادی خود، همواره نیازمند بهره‌بری از زمینه‌های بدیع و مسیرهای جدید و نو می‌باشد و در حوزه علوم انسانی کشف و استخراج مفاهیم نوپا و پرورش آن در بسترهای اجتماعی، از جمله اقدام‌های اساسی اندیشمندان و اندیشه‌گران غرب در پاسخ به این نیاز و تأمین آن می‌باشد. از این رو مفهوم «سرمایه اجتماعی»^۱ پس از مفاهیمی مانند سرمایه طبیعی، سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی، سرمایه فرهنگی سرمایه مالی و سرمایه حقوقی، از سوی اندیشمندان «تولید» و به‌عنوان یک استعاره جدید، پا به عرصه وجود می‌گذارد.

عضویت در شبکه‌ها و مجموعه‌ای از ارزش‌های مشترک، هسته اصلی و قلب مفهوم سرمایه اجتماعی است. از آنجاکه این شبکه‌ها تشکیل‌دهنده یک منبع هستند می‌توان آن‌ها را سازنده یک نوع سرمایه دانست. سرمایه اجتماعی با ساختارهای قدرت اجتماعی رابطه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری دارد. توانایی ایجاد و تخریب سرمایه اجتماعی به چگونگی رابطه ساختار قدرت و هنجارهای گروهی و سستی کارگروهی و کارکنان میدانی نهادهای بیرونی بستگی دارد.

در نظام جمهوری اسلامی که بر پایه دین، مردم و ولایت فقیه ایجاد شده است، باورها و اعتقادات، ارزش‌ها و توجه به آرمان‌های مشترک جزو سرمایه‌های اجتماعی محسوب می‌شود. از سوی دیگر امروزه دیگر صرف برخورداری یک کشور از منابع و مواهب طبیعی «سرمایه» محسوب نمی‌گردد بلکه مجموعه‌ای از سرمایه‌ها، از جمله بهره‌مندی از «سرمایه اجتماعی»، منجر به تولید و افزایش قدرت ملی کشورها خواهد گردید. از شاخصه‌های سنجش؛ قدرت نرم یعنی میزان برخورداری ساکنین یک سرزمین از اعتماد و سایر مؤلفه‌های مطرح در حوزه سرمایه اجتماعی است. هیچ ملتی بدون برخورداری از قدرت نرم و ایجاد وفاق و همبستگی اجتماعی قادر به حرکت در مسیر تعالی و کسب اعتبار معنوی در جامعه جهانی نخواهد بود. این اعتماد در دو سطح مردم - مردم و حاکمیت - مردم قابل تجلی و بازتاب است و «سرمایه اجتماعی» معطوف به کشف و استخراج این شاخص‌ها در جوامع می‌باشد.

در طرف دیگر، وندالیسم یا خرابکاری‌های شهری یکی از مشکلات و معضلات جوامع شهری به‌ویژه در حاشیه آن‌هاست که همگام با رشد و توسعه

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست

سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

شتاب زده شهر و درونی نشدن فرهنگ شهرنشینی در بین جوامع مختلف به وجود آمده است. خرابکاری‌های شهری از جمله انحرافات یا آشفتگی‌های اجتماعی هستند که در آن افراد سعی دارند نیازها، هیجانات و احساسات درونی خود را به شیوه‌ای بروز دهند و با در دسترس نبودن روش مناسب به رفتارهای نابهنجار روی می‌آورند. در واقع، وندالیسم نوعی انحراف رفتاری است که با انتظارات جامعه منطبق و سازگار نیست و عموماً زمانی رخ می‌دهد که فرد یا گروهی معیارهای جامعه را رعایت نکنند. اصطلاح وندال بیشتر به کسانی اطلاق می‌شود که باحالت اعتراض به دلایل مختلف دست به تخریب می‌زنند. خرابکاری چالشی عمومی و در حال افزایش می‌باشد. برای شناخت انحرافات در ابتدا باید ساخت و ماهیت مفاهیم اخلاقی جامعه را بررسی کرد و کیفیت اخلاق جامعه را در وهله نخست باید از مشاهدات فرد و طرز تلقی او از اعمال و کنش‌های دیگران جستجو کرد. (صفری شالی، ۱۳۸۴: ۲۳). ما در این پژوهش درصدد پاسخگویی به این سؤال هستیم: چه تأثیر سرمایه اجتماعی دولت‌های جمهوری اسلامی ایران بر وندالیسم اجتماعی دارد؟

مبانی نظری وندالیسم

روانشناسان، جامعه‌شناسان و دیگر صاحب‌نظران در رشته‌های مرتبط با بحث وندالیسم، هرکدام از زاویه دید تخصصی خود به موضوع وندالیسم پرداخته و به بررسی عوامل مؤثر بر آن و ارائه راهکارهای مقابله پرداخته‌اند. در نظریه‌های جامعه‌شناسی، سازمان‌ها، ساختارها و نهادهای اجتماعی و فرهنگی به مثابه واقعیت‌های اجتماعی علت رفتار آدمی به حساب آمده‌اند و رفتارهای بزهکارانه را معلول ساختارهای اجتماعی و فرهنگی دانسته‌اند. در مقابل روانشناسان و به‌ویژه روان‌کاوان، آن را معلول کارکرد نیروهای سرکش درونی پنداشته‌اند. گروهی از صاحب‌نظران نیز در مقابل، به تعامل میان فرد و جامعه در فراگیرد رفتار اشاره کرده‌اند رویکرد آنان بیشتر به روان‌شناسی اجتماعی نزدیک است و تأثیر فرد و جامعه را در کنش‌های متقابل دخیل می‌دانند.

عوامل مختلف رفتارهای وندالیستی در تحقیق‌های انجام‌شده داخلی

در تحقیقات داخلی بیشتر به رابطه بین عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی با میزان

رفتارهای وندالیستی پرداخته شده است. شکری (۱۳۷۶) به برخی عوامل فردی از جمله سن، جنس، قدرت، ژنتیک و غیره؛ عوامل روانی از قبیل ترس، خودپسندی، نفرت و غیره؛ عوامل محیطی از جمله خانواده نابسامان، طلاق، بیکاری، کمبود محبت در بروز انحرافات اجتماعی توجه دارد. منظمی تبار (۱۳۸۵) به بررسی نقش مشارکت مردمی در تقویت امنیت اجتماعی پرداخت وی به متغیرهایی مانند نظم و انسجام اجتماعی، افزایش تعهد و اعتماد اجتماعی، قبول مسئولیت، افزایش امنیت، افزایش مقبولیت اجتماعی توجه می‌کند. عبدی و دیگران (۱۳۸۷) امنیت اجتماعی و احساس امنیت مردم، کاهش جرائم، رضایت مردم، مشارکت مردم، قانون‌پذیری مردم را بررسی نموده‌اند. سفیری (۱۳۸۷) امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و احساس امنیت را بررسی نموده است. آرمان مهر (۱۳۸۷) به رابطه بین تعهد تحصیلی و بزهکاری می‌پردازد. هزارجریسی و صفری شالی (۱۳۸۸) تأثیر متغیرهای احساس تعلق به خانواده، پایداری دینی، ارضاء نیازهای عاطفی و رضایت از زندگی را بر روی انحرافات اجتماعی می‌سنجند.

عوامل مختلف رفتارهای وندالیستی در تحقیق‌های انجام‌شده خارجی

در تحقیقات خارجی جب (۲۰۰۹) معتقد است که پیوندهای محکم اجتماعی مانع انحراف می‌شوند، درحالی‌که پیوندهای ضعیف انعطاف‌پذیری کمتری نسبت به انحراف دارند. به عبارت دیگر هر چه انسجام و همبستگی بیشتر باشد، میزان انحرافات کمتر است. لونسترین (۲۰۰۰) نشان می‌دهد که عدم وجود پدر در خانواده و یا وجود ناپدیری در خانواده، بیش از عدم وجود مادر، در میزان بزهکاری و خرابکاری فرزندان مؤثر است. مایر و دیگران (۲۰۰۲) نشان می‌دهند که محیط مدرسه و نوع برخورد مسئولین آن با دانش آموزان، ارتباط مستقیمی با رفتار خرابکارانه آن‌ها دارد. با افزایش میزان تحصیلات، میزان رفتارهای خرابکارانه نوجوانان کاهش می‌یابد. لایندستروم و همکاران (۲۰۰۳) به تأثیر سرمایه اجتماعی و عوامل فردی و میزان مشارکت اجتماعی بر احساس ناامنی اعتقاد دارند. متانی و لوبووا (۲۰۰۴) به شهرنشینی، ارتقای امنیت و تغییر شرایط اجتماعی و فیزیکی در تبیین جرم و انحراف معتقد است. هر کدام از نظریات و تئوریها از دیدگاه خاصی به موضوع انحرافات اجتماعی توجه نموده و آن را تبیین می‌نمایند. با به‌کارگیری این نظریه‌ها سعی می‌شود تا با توجه به زمینه‌های تحقیق و جامعه مورد مطالعه چارچوب نظری خاصی را برای تحلیل بر رفتارهای وندالیستی با تأکید بر میزان تأثیر سرمایه اجتماعی تدوین نموده و با استخراج فرضیه، تأثیر سرمایه اجتماعی بر وندالیسم اجتماعی را تبیین نماییم. در ادامه به

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست

سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

بررسی نظریات مرتبط با موضوع و نحوه دستیابی به فرضیه پرداخته می‌شود. (فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، ۱۳۹۲: ۴۶)

الف) سرمایه اجتماعی

جیمز کلمن، که خود در زمره نظریه پردازان توسعه سیاسی در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی است، مفهوم سرمایه اجتماعی را در علوم اجتماعی بسط داد، تا آنجا که گفته می‌شود (اصطلاح سرمایه اجتماعی) که توسط جیمز کلمن معرفی شد، در اصل بدین منظور وضع شد تا هنجارها و انتظاراتی را توصیف کند که فعالیت اقتصادی را تضمین می‌کنند، اما در همان زمان نمی‌تواند چشم انداز دقیقی ارائه کند. کلمن خود در نگاهی به گذشته از لوری نام می‌برد که بر مفهوم سرمایه اجتماعی تکیه می‌کند تا به بیان موقعیتهای اقتصادی مختلفی که جوانان اقلیت و غیراقلیت به دلیل پیوندهای اجتماعی با آن مواجه هستند، کمک کند. به گفته کلمن، لوری اصطلاح سرمایه اجتماعی را برای توصیف این منابع وضع کرد. در کاربرد لوری، سرمایه اجتماعی، مجموع منابعی است که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان اجتماعی جامعه وجود دارد و برای رشد شناختی یا اجتماعی کودک یا جوان سودمند است. این منابع برای افراد مختلف متفاوت است و می‌تواند مزیت مهمی برای کودکان و نوجوانان در رشد سرمایه انسانی آنها باشد. (کلمن، ۱۳۷۷: ۹) اما در یک ردیابی مفهومی می‌توان گفت که جاکوبز در سال ۱۹۶۱ سرمایه اجتماعی را به کار گرفت تا بر اهمیت شبکه های مردم در شهرها تأیید کند و نشان دهد چگونه آنچه او «چشمهایی که خیابانها را می‌نگرند» می‌نامد و به بیانی دیگر همسایگان در ایجاد امنیت - روانی شهروندان تعیین کننده است (اسکات، ۱۹۹۹: ۸۰). در حالی که لوری مفهوم سرمایه اجتماعی را برای تشخیص منابع اجتماعی سودمند برای توسعه سرمایه انسانی وارد اقتصاد کرد. (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۰) این پیرمرد بوردیو بود: که اولین تلاش مطالعاتی سیستماتیک را در مورد سرمایه اجتماعی به انجام رساند. از نظر بوردیو: «سرمایه اجتماعی، جمع منابع عینی یا بالقوه ای است که حاصل شبکه بادروام روابط کمابیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل یا به بیان دیگر، عضویت در یک گروه است. شبکه ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق اعتبار می‌سازد». (بوردیو، ۱۳۸۴: ۱۸۰)

نظریه کنترل اجتماعی نیز در تحلیل و تبیین کج رفتاری های اجتماعی از نظریه های بانفوذ حوزه جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی و جرم بوده است. این

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

نظریه علت اصلی کج رفتاری را نبود کنترل اجتماعی می‌داند. فرض اصلی این است که همچنان که فروید گفته افراد به‌طور طبیعی تمایل به کج رفتاری دارند و اگر تحت کنترل قرار نگیرند چنین رفتار می‌کنند (رکلس، ۱۹۷۳: ۵۷) کج رفتاری اشخاص، بیش از آنکه ناشی از نیروهای محرک به‌سوی نابهنجاری باشد محصول عدم ممانعت است (نای، ۱۹۵۸: ۹) این درست نقطه مقابل فرض نظریه‌های فشار و یادگیری است که کج رفتاری را ناشی از شرایط اجتماعی خاص (شکاف اهداف و ابزار مقبول اجتماعی و تجربه یادگیری از دیگران) می‌دانند. نظریه‌های یادگیری و فشار مستقیماً می‌پرسد که علت کج رفتاری چیست، اما نظریه کنترل اجتماعی مستقیماً می‌پرسد که علت هم‌نوایی چیست، زیرا آنچه موجب کج رفتاری است فقدان همان چیزی است که باعث هم‌نوایی می‌شود. پاسخی که به این سؤال مهم داده شده است این است که آنچه موجب هم‌نوایی می‌شود اعمال کنترل اجتماعی بر افراد است که جلوی کج رفتاری را می‌گیرد بنابراین فقدان یا ضعف کنترل اجتماعی علت اصلی کج رفتاری است (صدیق سروستانی، ۱۳۸۶: ۵۱)

در میان صاحب‌نظران تبیین‌های کنترل، می‌توان از «تراویس هیرشی» نام برد که پیدایش کج روی را معلول ضعف همبستگی در گروه‌ها و نهادهای اجتماعی و نیز تضعیف اعتقادات و باورهای موجود در جامعه می‌شمرد. هیرشی به‌جای آنکه مانند دورکیم افراد را به‌عنوان منحرف یا منطبق ببیند، بر این باور بود که رفتار، بازتاب‌دهنده درجات مختلف اخلاقیات است. او چنین استدلال می‌کرد که قدرت هنجارهای درونی شده، آگاهی و تمایل برای تأیید، رفتار رایج را تشویق می‌کنند. او افراد را به‌عنوان افرادی دارای منافع شخصی و لذا آماده برای عمل به شکلی که بیشترین میزان سود را عاید سازد نگاه می‌کند جامعه به‌عنوان نوعی مانع در مورد آن رفتار عمل می‌کند و اگر این موانع سست شوند، رفتار خود منفعتی ظاهر می‌گردد (ویلیامز، ۲۰۰۸: ۱۳۸۳)

جامعه یا گروهی که در میان اعضای آن وابستگی متقابل و قوی وجود داشته باشد بیش از جامعه یا گروهی که اعضای آن همبستگی ندارند؛ قادر به اعمال و کنترل بر اعضای خود خواهد بود. او می‌گوید که هرچه همبستگی بین جوانان، والدین و بزرگ‌سالان استوارتر باشد، جوانان بیشتر به مدرسه و دیگر فعالیت‌های مقبول اجتماعی علاقه‌مند می‌شوند و هرچه بیشتر اعتقادات و جهان‌بینی مرسوم و مطلوب محیط اجتماعی را قبول کنند و به آن معتقد باشند، کمتر کج‌رو و مجرم می‌شوند (سلیمی، ۱۳۸۰، ۵۰۱) هیرشی معتقد است که چهارعنصر اصلی باعث

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

پیوند فرد و جامعه می‌شوند و فقدان آن‌ها نقش اساسی در درگیرشان و گرفتاری نوجوانان به بزهکاری دارند:

۱. دل‌بستگی: به معنای میزان وابستگی فرد به اشخاص دیگر در خانواده، محیط و نهادهای اجتماعی است. به نظر او افراد فاقد این دل‌بستگی، نگران‌اند که مبدا روابط اجتماعی آنان به خطر بیفتد؛ بنابراین احتمال بیشتری دارد که به کج‌روی روی آورند.

۲. تعهد: به معنای میزان پذیرش هدف‌های مرسوم جامعه و احساس مسئولیتی است که فرد نسبت به جامعه در خود احساس می‌کند. فرد متعهد دلیل بیشتری دارد تا برای حفاظت از دست‌آوردهای خود با دیگران هم‌نوا باشد.

۳. مشارکت: به معنی میزان درگیری و مشارکت در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی است چراکه به نظر هیرشی کسانی که گرفتار کار و زندگی و سرگرمی هستند، فرصت کمتری برای درگیر شدن در فعالیت‌های کج‌روانه دارند.

۴. باور: یعنی میزان اعتقاد فرد به ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی جامعه و وفاداری به آن‌هاست چراکه افراد بی‌اعتقاد و بی‌وفا، نسبت به هنجارهای جامعه، تمایل کمتری دارند و بیشتر مرتکب کج‌روی شوند (سلیمی و داوری، ۱۳۸۷: ۳۹۱ و معظمی، ۱۳۸۸: ۱۸۴)

ب) وندالیسم اجتماعی

نظریه بی‌سازمانی اجتماعی به‌عنوان الگویی برای مطالعه نابهنجاری‌های شهری به کار گرفته شد. از مهم‌ترین صاحب‌نظران دیدگاه بی‌سازمانی اجتماعی می‌توان به امیل دورکیم و رابرت مرتون اشاره نمود.

دیدگاه مرتن به دنبال کشف این امر است که چگونه برخی از ساخت‌های اجتماعی بر افراد خاصی از جامعه تأثیر گذاشته و موجب شده آنان مرتکب رفتار ناهم‌نوا با هنجارهای اجتماعی شوند. به نظر او ساخت‌های اجتماعی فعال بوده و تولیدکننده الگوهای رفتاری می‌باشند؛ بنابراین، او بر نظم اجتماعی تأکید نموده و تأثیر ساخت‌های هنجاری را بر افراد مورد تفحص و تبیین قرار می‌دهد (احمدی، ۱۳۸۴: ۵۰). در اینجا مرتن یک تئوری برد متوسط را ارائه می‌کند که مربوط به جامعه آمریکا است و معتقد است که در این جامعه اهداف فرهنگی بیشتر از شیوه‌های قانونی دستیابی به این اهداف مورد نظر تأکید قرار می‌گیرد و این عدم تجانس باعث پیدایش آنومی می‌گردد که یک وضعیت غیر کارکردی است (ممتاز، ۱۳۷۹: ۲۲)

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

دورکیم معتقد است که جامعه نیازمند انضباط و نظارت بر اعمال افراد و محدود کردن تمایلات و آرزوهای سیری ناپذیر آنان از طریق فشار اجتماعی است (تنهایی، ۱۳۷۴: ۱۳۳) این فشار و تحمیل اجتماعی در نظامی ساختاری از همبستگی اجتماعی رخ می دهد و سلامت جامعه را منوط به میزان درجه همبستگی اجتماعی می داند. همبستگی اجتماعی می تواند وحدت، سلامت و یکپارچگی گروه را تعیین کند. دورکیم امنیت را در همبستگی جامعه دانسته و بر مقررات و قواعدی تأکید می کند که ریسک پذیری آزار رساندن افراد به یکدیگر را کاهش داده، حقوق دیگران را رعایت و امیال و خواسته های افراد را مهار کند و بدین سان امنیت با ایجاد نظم اجتماعی از طریق قوانین و مقررات با ایجاد نظم حقوقی، تکالیف افراد را مشخص ساخته و افراد به لحاظ وابستگی به جامعه و به یکدیگر، خود را موظف می سازند تا حدود یکدیگر را رعایت کنند و نیازی به قوای قهری و بیرونی که هزینه های جامعه را نیز افزایش می دهد، نباشد. (کوزر، ۱۳۷۰: ۱۹۱-۱۹۹)

تئوری روانشناسی وندالیسم فروید

فروید از طرفداران نظریه های ناکامی و پرخاشگری بر این عقیده است که انسان با گزینه مرگ زاده می شود. هنگامی که این گزینه متوجه درون شود به صورت تنبیه و مواخذه خود ظاهر می گردد و در موارد افراطی منجر به خودکشی می شود. هنگامی که این گزینه متوجه برون گردد به صورت خصومت، خشونت، آزار و اذیت، وندالیسم، تخریب و قتل تجلی می کند. فروید معتقد است که این نیروی پرخاشگرانه می باید به طریقی تخلیه شود و چنانچه این تخلیه صورت نگیرد فرد را با کسالت، رخوت و ناآرامی روبه رو خواهد ساخت. فروید معتقد است که جامعه ضرورتی حیاتی در کنترل و مهار گزینه خشم انسان دارد و تا از آثار مخرب این نیرو بکاهد و آن را به رفتاری مفید و پسندیده بدل نماید (محسنی تبریزی ۱۳۷۹: ۲۰۰ به نقل از ارونسون ۱۳۶۹: ۱۶۲-۳). از دیدگاه فروید و برخی از روانکاوان، خشم و پرخاشگری مولود و محصول موقعیت ها و شرایط نامطلوب و نامطبوع از قبیل دل تنگی، ورشکستگی، درد و حزن و اندوه و نظایر آن است. مع الوصف از میان همه موقعیت های ملال انگیز و نامطبوع، درماندگی، احساس اجحاف و ناکامی عامل عمده ای در ایجاد پرخاشگری است. فروید و برخی از پیروان او با طرح پالایش روانی پرخاشگری مدعی شده اند که در بسیاری موارد نیروی پرخاشگرانه در انسان در طرقی پالایش می شود. این عمل برای ممانعت از بروز بیماری روانی است. به نظر فروید اگر انسان برای ابراز پرخاشگری

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست

سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

اجازه نیابد، نیروی پرخاشگرانه انباشته می‌شود و سرانجام به شکل خشونت مفرط یا بیماری روانی ظاهر می‌گردد (همان، صص ۱۷۶-۸۴).

با توجه به مطالب فوق می‌توان این فرضیه را مطرح کرد که به نظر می‌رسد در جمهوری اسلامی اعتمادسازی شهروندان، افزایش مشارکت سیاسی و همچنین اعتماد فزاینده آحاد مختلف جامعه موجب تضعیف و ندالیسم اجتماعی گردیده و متقابلاً با کاهش اعتماد، فرسایش مشارکت سیاسی و عدم انسجام اجتماعی کم‌وبیش بسترهای لازم برای تخریب اموال عمومی فراهم گردیده است.

تعریف مفاهیم

وندالیسم اجتماعی: وندالیسم عنوان یک واقعیت گریزناپذیر زندگی است و این امر به‌مثابه عملی بزهکارانه باهدف تخریب آگاهانه اموال و متعلقات عمومی و به‌عنوان پدیده‌های جهان‌شمول بشمار می‌آید. (نادری، ۱۳۸۹: ۱).

سرمایه اجتماعی: شامل مجموعه باورها، اعتقادات، ارزش‌ها و اعتماد عمومی است که باعث کاهش هزینه‌های عمومی می‌شود، این سرمایه به‌عنوان متغیری تأثیرگذار بر کاهش یا افزایش امنیت ملی مورد مطالعه قرار می‌گیرد (حیدری، ۱۳۸۹: ۷).

کاهش ارتباط دولت-ملت: چیزی است که موجب تقسیم و تجزیه جمعیت و تکوین گروه‌بندی‌ها می‌شود و این گروه‌بندی‌ها ممکن است تشکل و سازمان سیاسی پیدا کنند. یکی از انواع شکاف‌های اجتماعی سیاسی، شکاف دولت ملت است که امروزه از درجه اهمیت بالایی برخوردار بوده و در برنامه‌های صلح‌سازی و دموکراسی‌سازی به‌عنوان یک مانع جدی توسعه سیاسی و اقتصادی معرفی می‌شود. در واقع منظور از شکاف دولت ملت به‌عنوان یک مسئله اساسی نظم اجتماعی در سطح کلان، نوعی مشکل در تنظیم رابطه سیاسی بین دستگاه دولت از یک‌سو و افراد و گروه‌های اجتماعی به‌مثابه شهروندان یک ملت از سوی دیگر است. (پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۳۹۳: ۱۰).

احساس تبعیض: تبعیض در اصطلاح دانش جامعه‌شناسی موقعیتی است که افراد در برابر نقش‌های یکسان از مزایای اجتماعی نابرابر برخوردار می‌شوند. هم‌چنین حالتی که ویژگی‌ها و معیارهای انتسابی مبنای توزیع قدرت یا ثروت قرار گیرد؛ تبعیض نامیده می‌شود (فروم، ۱۳۷۰: ۵۷).

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

تجزیه و تحلیل سرمایه اجتماعی دولت های ج.ا.ا. و وندالیسم اجتماعی

علل ظهور پدیده وندالیسم

بررسی های روان شناسی و تربیتی نشان می دهد وندالیسم غالباً ریشه اکتسابی دارد و از شرایط محیطی ناشی می شود. نوجوانان و جوانان متهمان اصلی این نوع رفتارهای خرابکارانه هستند و وضعیت اجتماعی شهرها نظیر سطح درآمد، تسهیلات رفاهی و معیشتی، محرومیت های طبقاتی، مهاجرنشینی و غیره وقوع آن را تشدید می کند.

علل وقوع وندالیسم مجموعه ای به هم تنیده از عوامل فرهنگی و اجتماعی می باشد که در جامعه معضل بیکاری، پر نشدن اوقات فراغت و تخلیه نشدن هیجانان روحی نوجوانان مهم ترین آن هاست. نقش رسانه ها و مراکز فرهنگی و آموزشی نظیر دانشگاه ها، مدارس و ... در جامعه پذیری جوانان و جلوگیری از بروز وندالیسم بسیار مؤثر است. شرایط فرهنگی جامعه نشان می دهد هر جا که رسانه ها دست به کار شده اند و برای فرهنگ سازی به صورت جدی برنامه ریزی و عمل کرده اند، نتایج مطلوبی حاصل شده است. اطلاع رسانی درباره علل، نتایج و تبعات فردی و اجتماعی وندالیسم یک ضرورت جدی محسوب می شود و می توان انتظار داشت افزایش آگاهی ها به کاهش مخاطرات و آسیب ها در این حوزه بینجامد. از میان علل شایع وندالیسم که در جوامع بشری شناخته شده اند برخی از آن ها که در جامعه نقشی جدی و پررنگ دارند به شرح زیرند:

عوامل فردی-روانی - زیستی مؤثر بر وندالیسم

۱. هیجانان روحی: دلیل وندالیسم هر چه باشد، در شکل نهایی از یک هیجان روحی ناشی می شود که به صورت عصبانیت، پرخاشگری، عصیان جمعی و خودنمایی به تخریب می انجامد. کاهش هیجانان نامطلوب و هدایت و تخلیه بخشی از آن به اقتضای سن، موقعیت فردی و اجتماعی، فشارها و ناملایمات زندگی روزمره به وجود می آید، یکی از وظایف مهم دولت ها و نهادهای حکومتی است. این اعمال اعتراض افراد نسبت به چیزی است که به دست نیآورده اند و با تخلیه هیجانی همراه است. در واقع می توان گفت حسن این اعمال این است که افراد به جای خودآزاری یا دگرآزاری به شیء آزاری می پردازند و این امر سبب می شود که درگیری های بین فردی کاهش یابد.

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

فروید معتقد است: انسان دارای دو گرایش مرگ و زندگی است. در گرایش مرگ، افراد با تخریب کردن ارضاء می‌شوند. به‌نوعی گرایش افراد به خشونت بیشتر است. این حس گاهی اوقات در کودکان نیز دیده می‌شود؛ آن‌ها نه از جنبه شناختی بلکه باخشم و بدون تفکر و به‌طور مستمر، اسباب‌بازی‌هایشان را خراب می‌کنند و این اختطاری است که والدین در سنین کودکی باید آن را جدی بگیرند زیرا وندالیسم نیز نوعی علاقه به تخریب با هیجان‌ات عاطفی شدید است. افزایش کمیت و کیفیت مراکز تفریحی، مجموعه‌های ورزشی و امکانات تخلیه انرژی افراد به‌ویژه نوجوانان و جوانان و ارائه تسهیلات برای استفاده اقشار مختلف از آن‌ها یکی از کارکردهای مطلوب جامعه است که به کاهش وندالیسم منجر می‌شود و متأسفانه بسیاری از شهرهای بزرگ و کوچک در این زمینه با محرومیت مواجه‌اند. حتی در شهرهای بزرگ برخلاف تصور عمومی اهالی بسیاری از محله‌ها و مناطق شهری با کمبودهای تفریحی و ورزشی مواجه‌اند و انرژی جوانان اگر هرز‌نرود و سرکوب نشود، به تخریب و اخلال منجر می‌شود.

۲. خودنمایی: خودنمایی در گروه دوستان نیز در این حوزه آسیبی جدی است و بسیار پیش می‌آید که عده‌ای از محصلان سوار بر اتوبوس به پاره کردن روکش صندلی‌ها می‌پردازند یا در ایستگاه اتوبوس شیشه‌های جداره سرپناه را می‌شکنند تا قدرت بازو و جسارت خود را به رخ همسالان بکشند و جلب توجه و خودنمایی کنند. رها شدن انرژی عقده‌های سرکوفته خانوادگی و اجتماعی، ناکامی‌های فردی و جمعی و محرومیت‌های فرهنگی نیز در این حوزه قابل بررسی است و البته به بحث و دقت نظر در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی توده‌های مردم و طبقات جامعه نیاز دارد.

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

عوامل خانوادگی مؤثر بر وندالیسم

۱. تنبیه، شدت عمل بیش از حد و سختگیری افراطی: تنبیه، شدت عمل و سخت‌گیری‌های افراطی که از سوی والدین در خصوص فرزندان اعمال می‌شود باعث می‌شود که جوانان، از والدین خود طرد شوند، نیازهای اساسی آن‌ها نادیده گرفته شود و به احساسات و عواطف آن‌ها توجه نشود. پس هنگامی که جوان یا فرزند خانواده از خانواده طرد شود باعث می‌شود با کمترین هزینه یا کمترین محبت از طرف دیگران و گروه‌های نابهنجار جذب شود.

۲. زیاده‌روی در ابراز مهر و محبت و مراقبت و محافظت بیش از اندازه: مهر و

محبت بیش از اندازه که معمولاً از سوی مادران اعمال می‌شود منجر به عدم رشد طبیعی فرزندان می‌شود و باعث عدم اعتماد به نفس شخصی و توسل به والدین می‌شود. پس با توجه به این که کودک در خانواده هیچ‌گونه محدودیتی را نمی‌چشد پس توان مقابله با مشکلات زندگی در خود نمی‌یابد پس اگر فرزند در جامعه یا در کنکور یا مسائلی از این قبیل دچار شکست یا آن‌طور که باید مطابق میل ایشان باشد اتفاق نیفتد دچار انواع ناراحتی‌های روحی و روانی اجتماعی خواهد شد، پس همراه مهر و محبت، باید آموزش روی پای خود ایستادن، اعتماد به نفس را در فرزندان دهیم.

۳. توقعات نامعقول و انتظارات نابجا از فرزندان: انتظارات والدین باید

متناسب با توانایی‌های فرزندان باشد اگر والدین توقعات بیش از حد معقول از نوجوانان، خود داشته باشند باعث می‌شود که فرزندان آن‌ها از نظر رشد در زمینه‌های مختلف تحصیلی و غیره و نیز عزت نفس در حد پایینی قرار گیرند.

۴. نظم و انضباط نامعقول و افراطی: از آنجا که نظم و انضباط همچنان که لازمه

پیشرفت هر جامعه‌ای است برای هر خانواده نیز همین حکم را دارا است منتها هنگامی که از حد متعادل خود خارج می‌شود آثار زیانباری به بار خواهد آورد و مانع رشد و تعالی خواهد شد. انضباط خشکی که گاهی از سوی والدین نسبت به فرزندان وارد می‌شود منجر به ایجاد محرومیت‌ها و ناکامی‌های غیراصولی برای کودک شده کانون‌های خانواده را سرد و ازهم گسیخته می‌نماید. فضای تهدید و ترس امنیت فرزندان را سلب و به لحاظ عاطفی وضعیت نابهنجاری برای فرزندان به وجود می‌آورد. البته در مقابل در خانواده‌هایی نیز که هیچ‌گونه نظم و انضباطی حاکم نیست و فرزندان خود را در آزادی و بی‌قیدوبندی رها می‌کنند این قبیل خانواده‌ها هم نابهنجاری‌هایی به وجود می‌آورند. در این حالت نیز شخص، با پیدایش شخصیتی خودمدار و خیره‌سر به خود اجازه می‌دهد دیگران را مورد تعرض و آزار قرار دهد. پس به‌طور کلی می‌توان گفت که اگر کودک در محیط خصومت زندگی کند یاد می‌گیرد که ستیزه‌جویی کند اگر کودک در محیط شرمندگی زندگی کند یاد می‌گیرد که احساس گناه کند، اگر در محیط بردباری زندگی کند یاد می‌گیرد صبور باشد، اگر در محیط امیدوارکننده زندگی کند، اعتماد به نفس را یاد می‌گیرد، اگر در محیط تحسین زندگی کند، قدردانی یاد

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

می‌گیرد، اگر در محیط منصفانه زندگی کند عدالت را یاد می‌گیرد، اگر در محیط امن زندگی کند باایمان می‌شود. پس می‌توان نتیجه گرفت که وندالیسم «تخریب اموال» مانند همه رفتارهای ناپه‌نچار دیگر از عوامل رفتاری آسیب‌زای خانواده سرچشمه می‌گیرد، مخصوصاً اگر کودک در محیط خانوادگی همراه با خشونت زندگی کند یاد می‌گیرد که ستیزه‌جویی کند پس ستیزه‌جویی و وندالیسم می‌تواند گفت که ابتدا در محیط خانواده آموخته می‌شود.

عوامل اجتماعی مؤثر بر وندالیسم

۱. **تضاد طبقات:** وندال‌ها به طبقه خاصی تعلق ندارند و تنها در محدوده‌های مشخص از شهرها به خرابکاری نمی‌پردازند. یک خرابکار اعمال ناپه‌نچار خود را در همه جای شهر به نمایش می‌گذارد و محدودیتی قائل نمی‌شود. باین حال، می‌توان ادعا کرد وجود خرده‌فرهنگ‌ها و مهاجرنشین‌ها در یک محدوده مشخص شهری به افزایش وندالیسم در آن قسمت کمک می‌کند. در حقیقت طبقات مختلف اجتماعی و افزایش فاحش فاصله میان خاستگاه عمده وندالیسم محسوب می‌شود. هنگامی که یک جامعه دچار تضاد و اختلاف طبقاتی می‌شود، تفاوت‌های پنهان در لایه‌های درونی زندگی نظیر تربیت خانوادگی، نگرش فردی و اختلاف شئون اخلاقی و عقیدتی در ظاهری آشکار و کاربردی تجلی می‌یابد و به حوزه‌های ملموس زندگی و رفتار اجتماعی کشیده می‌شود. اختلاف طبقاتی نوعی بی‌عدالتی و خصومت را در جامعه القا می‌کند که برتری‌های شهروندی را بر نمی‌تابد. مفاهیمی نظیر تقسیم شهر به بالا و پایین وجود حاشیه‌نشینی در شهرهای بزرگ از تفاوت در بهره‌مندی‌های شهروندی و تسهیلات رفاهی زندگی اجتماعی حکایت می‌کند و منبعی برای تولید رفتارهای خصمانه و عصیانگری طبقاتی می‌شود. در چنین حالتی، سازه‌های موجود در مناطقی که به سکونت طبقات مرفه اختصاص دارند یا وسایلی که برای ارائه تسهیلات شهری بیشتر در این قسمت‌ها نصب می‌شوند، بیش‌ازپیش در معرض تخریب قرار می‌گیرد و نقش عقده‌ها و تضادهای طبقاتی پررنگ‌تر می‌شود.

۲. **تربیت اجتماعی:** نظام تربیتی جامعه از کارکردهای فنی، اخلاقی، تاریخی و قانونی آن نشأت می‌گیرد و حاصل می‌شود ضعف این نظام به‌راستی بزرگ‌ترین نارسایی یک جامعه محسوب می‌شود که چهره حال و آینده آن را مخدوش می‌کند و حیات اجتماعی اعضای آن را به مخاطره می‌افکند. توجه به این نکته که تمدن‌های شهری

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

بستری برای تجلی ماهیت متغیر زندگی مدرن امروزی هستند و شهرهای جامعه‌ای که یاد ندهد و یاد نگیرد، محکوم به نابودی اند ضرورت‌های آموزش‌های محیطی و کارکردهای تعلیم اجتماعی را آشکار می‌کند. بی‌ارزش دانستن اموال و منافع عمومی مهم‌ترین آسیب این حوزه است که ریشه در ناپختگی فردی، ضعف‌های فرآیند اجتماعی شدن در مرحله عمل و فقدان آموزش و اطلاع‌رسانی درباره محیط دارد.

عوامل اقتصادی مؤثر بر وندالیسم

مالیات و خدمات: نظریه‌های کلاسیک مالیات که تا امروز نیز کاربرد دارند و اساس و پایه ارائه خدمات مطلوب و به‌روز به شهروندان محسوب می‌شوند، بر ایجاد یک نوع توازن ملموس و ذهنی میان اخذ مالیات و ارائه خدمات تأکید می‌کنند در حقیقت باید میان این دو شاخصه رابطه معناداری وجود داشته باشد و یک راهکار اساسی این است که مالیات شهروندان به‌طور مستقیم و غیرمستقیم برای ارائه خدمات صرف شود و به‌عکس آن پولی غیر از مالیات برای ارائه خدمات هزینه نشود. در چنین حالتی شهروندان می‌پذیرند و به‌عینه مشاهده می‌کنند که خدمات شهری نتیجه مالیاتی است که خودشان می‌پردازند و بالطبع در مقابل حفظ و صیانت از سازه‌های ارائه‌کننده این خدمات مسئولیتی دوچندان بر دوش خود احساس می‌کنند.

نقش کاهش سرمایه اجتماعی و شکاف دولت و ملت در ایران

فقدان پاسخگویی دولت‌ها در برابر ملت: پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری حاکمان سیاسی در برابر ملت یکی ضرورت‌های اساسی مدیریت در شرایط کنونی است. تا زمانی که دولتمردان یک جامعه نتوانند پاسخگویی عملکردشان در برابر مردم باشند به‌عنوان اشخاص ناکارآمد و نالایق مطرح می‌گردند. این مسئله می‌تواند اعتماد مردم نسبت به مدیران و مسئولین سیاسی را کاهش؛ و زمینه را برای شکل‌گیری نارضایتی‌های عمومی در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی و غیره دامن بزند (انفی، ۱۳۹۲: ۲).

تغافل و سهل‌انگاری برخی دولتمردان و مسئولین سیاسی در اداره امور محوله: سهل‌انگاری و تغافل برخی از مسئولین سیاسی و دولت‌مردان در انجام امور محوله می‌تواند زمینه بی‌اعتمادی بین دولت و ملت را فراهم آورد. چراکه با توجه

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

به گسترش روزافزون تکنولوژی‌های گوناگون اطلاعاتی و رسانه‌های جمعی و گروهی، توسعه تبادل اطلاعات، فعالیت‌های مسئولین سیاسی و دولتمردان توسط خبرگزاری‌ها و شبکه‌های اطلاع‌رسانی رصد گردیده و در اختیار مردم قرار می‌گیرد. از این رو کم‌کاری، سهل‌انگاری و تغافل بعضی از مسئولین سیاسی و تسری آن به بدنه نظام اداری کشور، انگیزه مأمورین را در انجام امور محوله به نحو مطلوب کاهش و بستر مناسبی برای نارضایتی‌های عمومی و بی‌اعتمادی را در ملت فراهم می‌نماید.

جدایی دولت و ملت از همدیگر و خدشه‌دار شدن وحدت ملی: بدیهی است که سلامت یک کشور در صورتی تضمین خواهد شد که همه اقشار جامعه، به‌ویژه حکومت‌کنندگان و حکومت‌شوندگان، با یکدیگر تفاهم داشته باشند. ولی برعکس عدم وحدت، همدلی و همکاری موجب جدایی و نتایج سوئی برای جامعه سیاسی به دنبال خواهد داشت.

نمونه بحران‌های ایجادشده در این زمینه را می‌توان در بحران خرداد ۱۳۶۰ دید که رئیس وقت دولت بدون توجه به خواست اکثریت ملت و رفتن در دام گروهی خاص به راه خود جدایی بیشتر از قاطبه ملت دامن زد که منجر به برکناری وی و ایجاد درگیری‌های گسترده در سیم خرداد شصت شد.

وندالیسم ناشی از افول سرمایه اجتماعی در دهه ۷۰

وندالیسم حاصل از شکاف دولت و ملت: همان‌طور که گفته شد در دوره‌هایی جمهوری اسلامی شاهد شکاف بیشتر دولت و ملت و تصمیمات یک‌جانبه دولت بود که باعث آشوب‌های خیابانی و تخریب‌گری شد. یکی از این موارد را می‌توان در شورش‌های سال ۱۳۷۱ مشاهده کرد:

در ۹ خرداد ۷۱ مأموران شهرداری مشهد در پی اقدام به تخریب خانه‌های مسکونی فاقد پروانه در انتهای خیابان طبرسی مشهد با اهالی درگیر شدند که این درگیری منجر به تیر خوردن یکی از بچه‌های ساکنین شد و هم‌اکنون بهانه‌ای برای یک شورش به تمام معنی. در عرض چند ساعت کلانتری‌های ۳ و ۴ مشهد به تصرف مردم درآمد و مردم مسلح شدند. چندین اداره دولتی و بانک در اطراف میدان شهدای مشهد از جمله ساختمان شهرداری، سازمان تبلیغات اسلامی، کتاب‌فروشی امور تربیتی، چندین شرکت تعاونی مصرف دولتی و تقریباً همه

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

بانک‌های اطراف غارت و به آتش کشیده شد. دوازده روز بعد چهار نفر به‌عنوان عوامل اصلی غائله مشهد به دار آویخته شدند.

فرسایش سرمایه اجتماعی دولت و ملت ۱۵ فروردین ۱۳۷۴ در اسلامشهر

در روز پانزدهم فروردین سال ۱۳۷۴ رانندگان مینی‌بوس در اسلامشهر در اعتراض به وضعیت موجود دست به اعتصاب زدند. فقدان وسیله نقلیه عمومی برای رفتن به سر کار مورد اعتراض عده‌ای از مردم جنوب غرب تهران، در اکبرآباد و اسلامشهر قرار گرفت اما ناراضی‌های موجود درباره کمبود بنزین و افزایش ۳۰ درصدی کرایه حمل‌ونقل باعث شد طی چند ساعت تظاهرات بزرگی با حضور ۵۰ هزار تن به پا شود که دامنه آن به رباط‌کریم، سلطان‌آباد و صالح‌آباد نیز رسید. سیل جمعیت در کل شهر و به‌خصوص در مسیر حرکت به سمت تهران اقدام به تخریب ساختمان‌های دولتی و زدوخورد با نیروهای بسیج و سپاه کردند و موفق شدند جاده تهران- ساوه را مسدود کنند. آمار کشته‌ها، دستگیرشدگان و اعدام‌شدگان احتمالی این حوادث هیچ‌گاه به‌طور دقیق مشخص نشد که بعضاً صحبت از ۵۰ کشته در آن حوادث می‌شود، مجلس شورای اسلامی در مهرماه همان سال بودجه‌ای معادل دو میلیارد و چهارصد میلیون ریال برای جبران قسمتی از خسارات وارده به بعضی از اماکن دولتی تصویب کرد. (وبلاگ دسته نوشته‌ها، ۱۳۹۵). در این واقعه مشاهده می‌کنیم که تصمیم‌گیری‌های دولت بدون توجه به نظر کارشناسان و اتحادیه‌های صنفی بوده که موجب ایجاد شکاف دولت ملت شده و در نتیجه آشوب‌های خیابانی و وندالیسم را موجب گردیده است.

نقش کاهش عدم انسجام در وقایع ۱۳۷۱ و ۱۳۷۴: به کلام دوتوکویل:
وقتی عقایدی به‌وسیله یک انجمن بیان می‌شود آن باید شکل روشن‌تر و دقیق‌تری به خود بگیرد. این انجمن حامیان خود را جمع می‌کند و آن‌ها را در راه دستیابی به هدف خویش وارد معرکه می‌نماید؛ این حامیان با یکدیگر آشنا می‌شوند و تعداد زیاد باعث افزایش غیرت و تعصب می‌شود. یک انجمن نیروی افکار پراکنده را متحد می‌کند و با قدرت آن‌ها را به‌طرف یک هدف کاملاً معین هدایت می‌نماید. بر اساس این نظریه یک شبکه وسیع از انجمن‌های فرعی، هم تجسم یک همکاری اجتماعی مؤثر است و هم به ایجاد آن کمک می‌کند. بنابراین این برخلاف ترس از دسته‌بندی و شقاق که به‌وسیله متفکرانی چون «ژان ژاک روسو»

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

بیان شده، در یک جامعه مدنی انجمن‌های متشکل از انسان‌های برابر و هم‌فکر به ایجاد حکومت دموکراتیک کارآمد کمک می‌کنند (تاج‌بخش، ۱۳۸۴، ۱۶۱). از این رو عدم تکیه بر نهادهای مدنی و نظر منتقدین منجر به تغییرات اقتصادی عظیم و تورم پنجاه درصدی در سال ۷۱ شد که خود با ترکیب عوامل دیگر منجر به وندالیسم و تخریب‌های بزرگ در برخی شهرهای ایران شد.

نقش عدم مشارکت و اعتماد در وقایع ۱۸ تیر ۱۳۷۸: دومین تأثیر سرمایه اجتماعی مربوط به نقش آن در اطاعت از قانون توسط شهروندان در جامعه مدنی است که تحت تأثیر سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد. در مناطق مدنی زندگی جمعی با این انتظار که دیگران احتمالاً از مقررات پیروی خواهند کرد، تسهیل می‌گردد. اگر شما بدانید که دیگران با اجرای مقررات انتظاراتتان را برآورده می‌کنند احتمال زیادتری وجود دارد که شما نیز به همین ترتیب انتظاراتشان را برآورده کنید. در مناطق غیر مدنی تقریباً هرکسی انتظار دارد که دیگران مقررات را نقض کنند. اگر شما بدانید که دیگران به فریب متوسل می‌شوند آنگاه اطاعت از قوانین ترافیکی، مالیاتی و یا مقررات رفاهی از سوی شما احمقانه به نظر خواهد رسید. بنابراین به فریب متوسل می‌شوید و در نهایت انتظارات حزن‌انگیز و بدبینانه هر کس توجیه‌پذیر خواهد بود.

مردم مناطق غیر مدنی که از فرهنگ اطاعت از قانون مناطق مدنی محروم هستند مجبورند به «نیروهای ایجاد نظم» یعنی پلیس، اتکا کنند. شهروندان مناطق غیر مدنی تر چاره دیگری برای حل معضل هابزی اساسی نظم عمومی ندارند چراکه آن‌ها از پیوندهای افقی معامله متقابل جمعی که به‌گونه‌ای مؤثرتر در مناطق مدنی کار می‌کنند، بی‌بهره‌اند. در شرایط فقدان همبستگی و اطاعت از قانون تنها یک‌راه حل در برابر هرج و مرج وجود دارد و آن همانا اتکا به سلسله‌مراتب و زور است (پاتنام، ۳۶۱). احساس عدم مشارکت افراد و دانشجویان، روزنامه‌نگاران که سرمایه اجتماعی دولت اصلاحات محسوب می‌شدند، در روند تصمیم‌گیری در مورد اصلاح قانون مطبوعات و افشای نامه سعید امامی در مورد قانون مطبوعات و همچنین به‌تبع آن تعطیلی روزنامه سلام این حس را به برخی از افراد تقویت‌کننده سرمایه اجتماعی دوران اصلاحات مانند دانشجویان و اساتید و روزنامه‌نگاران داد که حکومت برخورد قهری را به جای برخورد اقناعی با آنان پذیرفته است. در صورتی که در سال‌های قبل در دوران اصلاحات برخی از مسئولین عالی‌رتبه نظام

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

نیز در دانشگاه‌ها حاضر شده و به سؤالات دانشجویان در یک‌روند مدنی پاسخ می‌گفتند.

نقش اعتماد اجتماعی در دهه ۸۰

عدم اعتماد و مشارکت اجتماعی در وقایع ۱۳۸۸: دولت نهم با تأکید بر توسعه سرمایه اجتماعی که پیش شرط و مقوم توسعه اقتصادی و نوسازی اجتماعی است، کوشید با درک نیازهای محلی نسبت به متغیرهای ملی، تصمیمات کلان را منطبق با استعدادها و منابع محلی و بومی اتخاذ کند تا از این رهگذر؛ از یکسو موجبات توسعه گام‌به‌گام را فراهم آورد و از سوی دیگر، انتظارات بافت اجتماعی مناطق مختلف را با دریافت نیازهای حقیقی آن‌ها برآورده سازد؛ اما با فراموش کردن عده زیادی از مخالفان و منتقدان و گروه‌های مدنی و نهادهای مدنی همچون احزاب، گروه‌ها، اصناف و اتحادیه‌ها زمینه را برای کاهش سرمایه اجتماعی خود در بین گروه‌های مدنی فراهم ساخت و کاهش این سرمایه زمینه را برای بروز شورش ۸۸ فراهم ساخت. در حوادث هشتادو هشت رئیس دولت به‌جای احترام به کل مخالفان در شرایطی که حریف به خاطر باخت در انتخابات زخم‌خورده بود با برگزاری جشن پیروزی و صحبت‌های تحریک‌آمیز در مناظرات انتخاباتی زمینه را برای اقدام متقابل رقبای خود فراهم ساخت.

حضرت علی (ع) در نامه به مالک اشتر نخعی در مقام فرماندار مصر می‌فرماید: و بدان که بهترین چیزی که چشم فرمانداران شهرستان‌ها به آن روشن است پایداری عدل و داد و ایجاد دوستی و الفت میان افراد رعیت می‌باشد... زنهار خوشی بسیار و فرورفتن در نعمت تو را از بازرسی و رسیدگی به حال و وضع ایشان منصرف نسازد زیرا تو به واسطه کارهای فراوان و مهم خود چنانچه حقی را ضایع گذاری، معذور نخواهی بود پس همت خویش را از آن‌ها دریغ مدار و از روی گردنکشی از ایشان رو برگردان.

عدم اهتمام دولت نهم و دهم به ایجاد انسجام و همبستگی ملی به کاهش سرمایه اجتماعی دولت در بین عده‌ای و افزایش در عده‌ای دیگر انجامید که زمینه تعارض دولت و ملت و درنهایت شورش‌های خسارت‌بار ۸۸ را منجر شد که تبعات بسیار سنگینی برای جمهوری اسلامی در عرصه داخلی و بین‌المللی به دنبال داشت.

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

علاوه بر این دولت نهم و دهم به جای روش های اقناعی در برخورد با مخالفین به نگاه از بالا روی آورد که موجب افت شدید سرمایه اجتماعی در بین مخالفین خود شد.

نقش کاهش مشارکت اجتماعی در دوران کارزارهای انتخاباتی در

وندالیسم: یکی از حوزه هایی که کاهش سرمایه اجتماعی کاندیداها به شکل رفتارهای تخریبگرایانه در آن بروز و ظهور کرده در دوران انتخابات می باشد. هزینه های بی حد و حصر و پرهزینه و اسراف برخی از نامزدهای انتخاباتی، ولخرجی و ریخت و پاش بی حساب در قالب هایی مانند خرید رأی به صورت نقدی و یا شیوه های دیگر، توزیع پول و سفره گستردن ها جزو آسیب هایی است که در تبلیغات انتخاباتی صورت می گیرد. صرف نظر از اینکه چنین روبه هایی به نوعی تحقیر مخاطب و توهین به شعور او است، گاه به راحتی در رفتار مخاطبان تأثیر گذاشته و ناخواسته آنان را در مسیر منافع و مقاصد فرد یا جناح خاصی قرار می دهد. این هزینه های بالا بعضاً شده تا سرمایه سالاری جایگزین شایسته سالاری شده و افرادی که تنها به سرمایه مالی و اقتصادی خویش تکیه دارند، وارد عرصه تصمیم گیری سیاسی کشور شوند.

بی صداقتی که خود را در شکل هایی مانند استفاده نادرست از عناوین آکادمیک مانند دکتر و مهندس و بزرگنمایی در مورد پیشینه و توانایی ها، استفاده از محبوبیت و مقبولیت افراد مشهور برای بالا کشیدن خود، دادن قول ها و وعده هایی که خارج از حیطه وظایف و توانمندی های نمایندگی است، متبلور می سازد. با توجه به الگو بودن این فعالیت ها در جامعه، بی صداقتی افزون بر شکل گیری انتظارات و چشمداشت های اشتباه، غیرواقعی و نابجا در میان برخی از گروه های جامعه، سبب می شود تا مردم در تشخیص افراد صالح و نامزدهایی که رعایت اخلاق را می کنند، دچار خطا شده و نتوانند انتخابی آگاهانه انجام دهند.

یکی از نشانه های کاهش سرمایه اجتماعی، شایعه پراکنی است که در دوران انتخابات بسیار دیده شده است، این رفتار باعث دگرگونی هایی در عرصه انتخابات شده و موجب تقویت رفتارهای وندال در بین طرفداران کاندیدای مخالف می شود. در مجموع انتخابات شائبه دار بدون شک آسیب هایی را بر جامعه وارد می کند و موجب هزینه های سیاسی و اجتماعی سنگینی را بر منافع ملی کاهش اعتماد عمومی مردم می شود.

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

نقش احساس تبعیض در وقایع وندالیستی در دولت نهم و دهم: بخشی از احساس تبعیض در این دوره در ادامه وقایع دولت قبلی و پرننگ‌تر شدن برخورد با نیروهای اصلاح‌طلب این بار با یکدست شدن حاکمیت بود. در این دوره بسیاری از اساتید مبارز صرف داشتن دیدگاه‌های منتقد به دولت وقت از کار اخراج شدند. در کرسی‌های مطرح و معتبر دانشگاهی دنیا آنچه تاریخ انقضا ندارد، تدریس و تحصیل است. به‌عنوان مثال انیشتین یا شاگرد ایرانی او پروفیسور حسابی تا آخرین لحظات عمرشان در حال تدریس و انتقال تجربیات علمی خود به شاگردانشان بودند. نه اینکه عرصه را بر جوانان تنگ کنند بلکه وزنه‌ها و مکمل‌هایی برای فضای علمی دانشگاه‌ها بودند. همچنین مشهور است که پنج رئیس در میان ۲۵ رئیس دانشگاه هاروارد تا به امروز در دفاتر کاری خود فوت کرده‌اند. در ایران اما مسئولان وزارت علوم در دولت احمدی‌نژاد، با بازنشستگی دست‌کم ۵۰ استاد دانشگاه که عمدتاً در علوم انسانی مشغول به کار بودند، کارنامه نه‌چندان روشنی از خود به جای گذاشتند. اساتیدی همچون محمد ستاری فر، شهلا اعزازی، مرحوم رحمت‌الله صدیق سروستانی، مرتضی مردی‌ها، محمدرضا شفیعی کدکنی، پرویز پیران، فرامرز رفیع پور، غلام عباس توسلی، رضا داوری اردکانی، امیر ناصر کاتوزیان، حسین بشیریه، محمدرضا ضیایی بیگدلی، سید علی آزمایش و ایرج گلدوزیان در دولت‌های نهم و دهم با دانشگاه‌های ایران خداحافظی کردند. کسانی که سال‌ها باید بگذرد تا جای خالی آن‌ها در مراکز دانشگاهی پر شود.

برخورد با تشکل‌ها و نشریات دانشجویی مخالف دولت نهم و دهم نیز ادامه داشت که به‌عنوان نمونه در سال ۱۳۸۶ حدود ۲۰۹ دانشجو با محرومیت از تحصیل روبرو شدند، ۹۵ دانشجو برای مدت یک هفته حداقل بازداشت بودند، بیش از ۹۰ نشریه دانشجویی توقیف شدند. برخی دانشجویان ستاره‌دار شده و از تحصیل در مقطع بالاتر محروم شدند. در دانشگاه علامه رئیس وقت این دانشگاه یک گروه آموزشی را به خاطر انتقاد از وضع موجود منحل کرد. شریعتی پس از انتخابات ۸۸ به این روند خود ادامه داد و در اولین اقدام گروه توسعه دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه را منحل کرد. وی در واکنش به خبر انحلال گروه توسعه گفت: "تمام اعضای این گروه در یک جریان خاص سیاسی حرکت می‌کردند و آنجا را به یک پایگاه سیاسی تبدیل کرده بودند و حتی برای عدم برگزاری امتحانات اطلاعیه صادر

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

کردند که جلوی این کار گرفته شد و حالا این افراد احساس می‌کنند کار نادرستی انجام داده‌اند و اعلام می‌کنند که گروه منحل شده است".

با تشکل‌های صنفی و حزبی مخالف نیز برخورد شد که نمونه آن برخورد با تشکل‌های صنفی فرهنگیان، اتوبوس‌رانی و... بود. اسفند سال ۸۷ زمانی که معلمان تهدید به اعتصاب سراسری کرده بودند، محمود احمدی‌نژاد طی سخنانی به آنان قول داد که قانون نظام هماهنگ حقوق از فروردین‌ماه سال ۸۸ به اجرا گذاشته شود. معلمان تا روز معلم نیز برای عملی شدن وعده رئیس‌جمهور صبر کردند، اما بازهم خبری از اجرای طرح هماهنگی نشد. روز دوشنبه چهاردهم اردیبهشت ۸۸ سومین روز هفته بزرگداشت معلم در ایران، جمعی از معلمان استان تهران برای بیان خواست‌های خود مقابل ساختمان آموزش و پرورش در میدان فردوسی تجمع کردند. این تجمع با دخالت نیروهای امنیتی و لباس شخصی به زدوخورد کشیده شد و پنج‌تن از معلمان بازداشت شدند.

درگیری دولت نهم با کارگران از دی‌ماه ۱۳۸۴ شروع شد. تنها شش ماه پس از به قدرت رسیدن محمود احمدی‌نژاد، منصور اسانلو رئیس هیئت‌مدیره سندیکای شرکت واحد دستگیر و مدت هشت ماه را در زندان به سر برد. وی در مرداد سال ۸۵ با قید وثیقه آزاد شد ولی مجدداً در آبان ۸۵ درحالی‌که با ابراهیم مددی نایب‌رئیس هیئت‌مدیره سندیکای شرکت واحد به اداره‌ی کار می‌رفتند تا به وضعیت کارگران اخراجی رسیدگی کنند، مورد ضرب و شتم قرار گرفت و دستگیر شد. وی یک ماه بعد از این تاریخ مجدداً با قید کفالت آزاد شد.

این مجموعه اقدامات بالاخره منجر به شکاف بیشتر دولت و مخالفان شد و دولت که تحمل شنیدن صدای منتقدان را نداشت؛ و افرادی که حس تبعیض را در خود حس می‌کردند، به اقدامات تخریب‌گرایانه برای مبارزه با آنچه در آن تبعیض حس می‌کردند، روی آوردند. اگرچه احمدی‌نژاد با اقدامات خود در سفرهای استانی و توزیع مبالغ نقدی و غیر نقدی بین اقشار کم‌درآمد در بین آن‌ها هوادارانی پیدا کرد و برخی وی را به‌عنوان حامی مستضعفان می‌خواندند اما نحوه‌ی عمل در برخورد با دانشجویان، مطبوعات و فعالان و نهادهای مدنی یک حس تبعیض و سرخوردگی را به وجود آورد که آن‌ها خود را وادار به واکنش‌های تخریب‌گرایانه در ایام ۱۳۸۸ و بعد از انتخابات دیدند، ضمن اینکه اتفاقی که در این دوره رخ داد این بود که با رشد فناوری اطلاعات و شبکه‌های مجازی هیچ اقدام دولت از چشم

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

مردم پنهان نمی‌ماند و انعکاسی جهانی پیدا می‌کرد.

از نظر دورکیم آنومی اجتماعی (نامانی اجتماعی) از عوارض عمده مرحله گذار است (چلبی، ۱۰۷: ۱۳۷۵). در مرحله گذار تغییرات و نوآوری‌های سریع معمولاً ایجاد نوعی به اصطلاح تأخر هنجاری می‌نماید. تغییرات مداوم (غیر هدفمند) و نسبتاً سریع از ویژگی‌های جوامع در حال گذار است (همان، ۱۱۹) چنین جوامعی که به قول دورکیم آنومی اجتماعی (نامانی اجتماعی) بیشتر نمود پیدا می‌کند. اگر در جامعه‌ای همبستگی اجتماعی وجود داشته باشد اعضای آن جامعه باهم هم‌نوا می‌شوند و انحرافات کاهش می‌یابند، اما اگر در جامعه‌ای همبستگی اجتماعی وجود نداشته باشد و یا کم باشد اعضای این جامعه به سوی انحرافات کشیده می‌شوند یعنی افرادی که با یکدیگر هم‌نوايي و همبستگی ندارند، تمایل به نقض مقررات بیشتر در آن‌ها دیده می‌شود اما آن‌هایی که باهم و جامعه خود همبستگی دارند از مقررات جامعه خود بیشتر تبعیت می‌کنند با توجه به دیدگاه دورکیم می‌توان نتیجه گرفت که هر چه میزان انسجام و همبستگی کمتر باشد، میزان آنومی و رفتارهای وندالیستی بیشتر است. (ستوده، ۱۳۸۹: ۱۳۴).

نتیجه

ما در این پژوهش تلاش نمودیم اطلاعات و داده‌های مختلف خود را بر اساس بیان مسئله، سؤال اصلی و فرضیه اصلی جمع‌آوری، توصیف، تبیین و سپس تجزیه و تحلیل نماییم در این راستا سؤال اصلی ما که عبارت بودند از «چه تأثیر سرمایه اجتماعی دولت‌های جمهوری اسلامی ایران بر وندالیسم اجتماعی دارد؟» به‌طور علمی و روشمند طرح نموده و فرضیه اصلی خود را که عبارت بود از: «در جمهوری اسلامی اعتمادسازی شهروندان، افزایش مشارکت سیاسی و همچنین اعتماد فزاینده آحاد مختلف جامعه موجب تضعیف وندالیسم اجتماعی گردیده و متقابلاً با کاهش اعتماد، فرسایش مشارکت سیاسی و عدم انسجام اجتماعی کم‌وبیش بسترهای لازم برای تخریب اموال عمومی فراهم گردیده است.» آن را مورد آزمون علمی قرار دادیم که البته پس از طرح عواملی مجزا و درعین حال مهم به لحاظ موضوعی و مرتبط با یکدیگر، در پایان، نتایج موضوع و نوآوری پژوهش به شرح زیر ارائه گردید:

در کل طبق نتایج به‌دست‌آمده اعتمادسازی شهروندان، افزایش مشارکت سیاسی

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

و همچنین اعتماد فزاینده آحاد مختلف جامعه در کاهش گرایش به رفتارهای وندالیستی شهروندان نقش دارد.

وندالیسم یا خرابکاری‌های شهری از جمله انحرافات یا آشفتگی‌های اجتماعی هستند که در آن افراد سعی دارند نیازها، هیجانات و احساسات درونی خود را به شیوه‌ای بروز دهند و با در دسترس نبودن روش مناسب به رفتارهای نابهنجار روی می‌آورند. نظر به جوان بودن جمعیت در ایران، انتظار طبیعی این است که چنین موضوعی مورد توجه فراوانی قرار گرفته باشد. در جامعه امروزی ایران با انواع مسائل و آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، نظیر آثومی یا نابسامانی اجتماعی، بحران هویت، قانون‌گریزی، پرخاشگری و جنایت، تخریب منابع و آلوده سازی محیط‌زیست و ... سروکار داریم که در مجموع، آینده این کشور را از لحاظ سلامت محیط و احساس امنیت جانی، مالی، تعاملاتی و فکری تهدید می‌کنند.

۱. از این رو این پژوهش با بررسی عوامل اثرگذار بر این پدیده به سه عامل مهم به‌عنوان فرضیه دست‌یافت که در ایران می‌تواند حاصل سه پدیده: ضعف ارتباط دولت ملت، افت سرمایه اجتماعی و تبعیض باشد. حاصل بررسی‌ها نشان داد که در دوره‌هایی که در جمهوری اسلامی تضاد دولت ملت، بیشتر شده و سرمایه اجتماعی کمتر شده و تبعیض به اشکال گوناگون (سیاسی، اجتماعی و فرهنگی) مانند تبعیض سیاسی و اقتصادی بیشتر شده به همان میزان نیز پدیده‌های وندالیسم افزایش یافته که برای نمونه وقایع سال ۷۱ تا ۷۴، هیجده تیر ۱۳۷۸ و وقایع سال ۱۳۸۸ که در آن افراد بسیاری آسیب‌دیده و تخریب گسترده‌ای از اموال عمومی صورت گرفت از آن جمله است.

۲. وجود احساس محرومیت نسبی، به‌عنوان یکی از علل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی و نیز اختلاف منفی میان انتظارات مشروع قابل تأمل است. محرومیت نسبی واقعیت‌های جامعه باعث سرخوردگی در دستیابی، از جمله عوامل مهم در پیدایش ضروریات زندگی و احساس نارضایتی از وضع موجود است. نتایج نشان می‌دهد که افراد در جامعه آماری این پژوهش، شرایط خود را در مقایسه با دیگران با نوعی احساس از این بی‌عدالتی نسبی ارزیابی کرده و محرومیت و احساس تبعیض بر میزان بی‌تفاوتی آن‌ها در جامعه افزوده است.

تأثیر سرمایه اجتماعی
دولت‌های
جمهوری اسلامی ...
(۱۳۳ تا ۱۶۱)

و اجتماعی رخ داد و شکاف دولت و ملت یا بهتر بگوییم بخشی از دولت با بخشی از ملت گسترش یافت که به بخشی از سرمایه اجتماعی دولت‌ها آسیب وارد کرد و منجر به حوادث و تخریب گری در این دوران به خصوص شد. با توجه به تغییر مراجع اقتدار و رایج شدن فضاهای مجازی، احساس تبعیض و شکاف دولت و ملت رو به بیشتر شدن است که نیازمند آن است که مسئولین در کلیه رفتار خود پاسخگویی را مدنظر قرار داده و خود پیشگام در ارائه عملکرد شفاف در زمینه‌های مختلف باشند. در ایران نیز، با روی کار آمدن و رونق گرفتن شبکه‌های اجتماعی که از طریق آن‌ها افراد با دیگر اعضای شبکه و مورد اعتماد خود پیوند فکری و تبادل ارتباطی فراهم می‌آورند، دیگر رسانه‌ها اعم از رادیو و تلویزیون به عنوان منبع اولیه و شکل دهنده افکار اجتماعی در حال رنگ باختن بوده و دیگر این شبکه‌های اجتماعی هستند که قدرت تبلیغاتی و افکار سازی رسانه‌های شنیداری و دیداری را به مضاف می‌طلبند. به علاوه، در جامعه ایرانی که احزاب به معنای اخص آن در دید مردم به طور کامل نهادینه نشده است، شبکه‌های اجتماعی نقش احزاب سیاسی و اجتماعی را به خود گرفته و کارکردهای احزاب را در فضای مجازی بین افراد اعمال می‌کنند که این موضوع، قدرت شبکه‌سازی و تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی در ایران را افزایش داده است. همچنین، اعتماد و شناخت شبکه‌ای و سلسله مراتبی که بین اعضای شبکه‌های اجتماعی وجود دارد، اعتبار اخبار و اطلاعات تبادل شده را برای اعضا افزایش داده و این شبکه‌ها را به یکی از منابع اصلی اخذ و تحلیل رویدادها تبدیل کرده است. از این رو کلیه اقدامات و صحبت‌های افراد در شبکه‌های اجتماعی رصد شده و به افزایش شکاف و یا ترمیم شکاف دولت و ملت و یا افت و افزایش سرمایه اجتماعی منجر خواهد که به نوبه خود موجب وندالیسم در یک فضای جدید می‌گردد. از سوی دیگر اقتدار حاکمیت دولت‌ها متزلزل شده و باعث دوقطبی شدن در جامعه می‌شود.

(محسنی تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۳۳)

۳. یکی از عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی سرمایه اجتماعی است که رابطه‌ای منفی با بی‌تفاوتی اجتماعی دارد یعنی این‌که هر چه سرمایه اجتماعی در میان افراد جامعه افزایش یابد بی‌تفاوتی اجتماعی در آن جامعه کاهش خواهد یافت. بر اساس نظریه‌های سرمایه اجتماعی و آراء آسلانر و مولیناس کاهش سرمایه اجتماعی در جامعه کاهش اعتماد، همبستگی، تعهد، نوع دوستی و همیاری را به دنبال خواهد داشت. سرمایه اجتماعی به جای توجه به منافع فرد به تعهدات افراد نسبت به دیگران و دیگر خواهی توجه دارد. از سوی دیگر شبکه‌های مشارکت مدنی یکی از اشکال

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست

سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

ضروری سرمایه اجتماعی‌اند، هرچه این شبکه‌ها در جامعه مترکم‌تر باشند، امکان همکاری و مشارکت افراد در حیات اجتماعی گسترده‌تر می‌شود این شبکه‌ها زمینه‌درگیری و توجه افراد به محیط اجتماعی را فراهم می‌کند. بنابراین با کاهش سرمایه اجتماعی اعتماد و روابط اجتماعی میان افراد کاهش یافته و این خود منجر به بی‌تفاوتی اجتماعی می‌گردد.

نوآوری پژوهش: در این پژوهش یک مدلی طراحی شده که در این مدل سه عنصر اساسی باعث رخداد وندالیسم در جمهوری اسلامی شد که این عوامل منبعث از شبکه‌ای از رخدادها، می‌باشد که برای نمونه احساس تبعیض می‌تواند منبعث از تبعیض‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی باشد و یا تضاد دولت-ملت می‌تواند وابسته به مجموعه‌ای از عوامل باشد که در هر دولتی از جمهوری وزنی بیشتر به برخی از عوامل داده و از وزن دیگری کاسته باعث وندالیسم شده است. یا کاهش سرمایه اجتماعی می‌تواند از عوامل فرهنگی نیز ناشی باشد که در برخی دولت‌ها به آن کمتر پرداخته شده است. همچنین تغافل برخی از مسئولین سیاسی و دولتمردان در انجام وظایف محوله می‌تواند زمینه بی‌اعتمادی دولت ملت را فراهم آورد که با گسترش روزافزون رسانه‌ها جمعی و گروهی توسعه تبادل اطلاعات و فعالیت مسئولین سیاسی و دولتمردان توسط شبکه‌های اطلاع‌رسانی و خبرگزاری‌ها رصد شده و در اختیار مردم قرار می‌گیرد؛ و باعث نارضایتی عمومی و بی‌اعتمادی در ملت و کاهش سرمایه اجتماعی دولت و افزایش تضاد دولت-ملت را فراهم می‌آورد؛ که منجر به وندالیسم می‌شود.

منابع

- احمدی، ح، ۱۳۷۷، نظریه‌های انحرافات اجتماعی، شیراز، انتشارات زر.
- بشیریه، حسین، قاضیان، حسین ۱۳۸۰، بررسی تحلیلی مفهوم شکاف‌های اجتماعی، انتشارات باز.
- بشیریه، حسین، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی در جامعه‌شناسی سیاسی، تهران: نشر نی.
- پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۳۰، صص ۳۹-۷۴.
- جان حسنی، ع (۱۳۸۶). بررسی رابطه عوامل مؤثر درون‌سازمانی بر جلوگیری از تخریب گرایی (وندالیسم) توسط دانش آموزان متوسطه استان مازندران در سال ۸۵-۸۶. پژوهش و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی مازندران.
- حیدری، اسلام و مهربان پارسامهر (۱۳۹۱) بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر وندالیسم (مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستانی شهر اهواز) فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۴۷، صص ۲۰۷-۲۲۹.
- روزنامه شرق، ۱۳۹۰، گفتگو با محمدعلی همایون کاتوزیان، دولت و ملت ایران غالباً در تضاد.
- سلیمی، ع و داوری، م، ۱۳۸۰، جامعه‌شناسی کجروی، انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- صدیق سروستانی، ر، ۱۳۸۶، آسیب‌شناسی اجتماعی، انتشارات سمت، تهران.
- فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال سوم، شماره نهم، ۹۲، صص ۲۳-۴۶.
- قاسمی و وحید ذوالاکتاف، نورعلی وند، ع، (۱۳۸۸) توصیف جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال، فصلنامه المپیک، شماره ۴۵، صص ۶۹-۷۹.
- کاتوزیان، محمدعلی همایون، طیب، علیرضا، تضاد دولت و ملت: نظریه تاریخ و سیاست در ایران، ۱۳۸۰، نشر نی.
- محسنی تبریزی ع (۱۳۷۹) مبانی نظری و تجربی وندالیسم: مروری بر یافته‌های

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال چهارم
شماره یازدهم
بهار ۱۳۹۶

- یک تحقیق، نامه علوم اجتماعی پاییز و زمستان ۱۳۷۹؛ ۸ (پیاپی ۱۶): ۱۹۳-۲۲۷.
- محسنی تبریزی، ع، ۱۳۸۳. وندالیسم؛ مبانی روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی رفتار وندالیستی در مباحث آسیب‌شناسی و کژ رفتاری اجتماعی، تهران، انتشارات آن.
  - ممتاز، فریده، ۱۳۸۱، انحرافات اجتماعی (نظریه‌ها و دیدگاه‌ها)، تهران، شرکت سهامی انتشار.
  - میرفردی، ا، احمدی، س، نیکخواه ز (۱۳۹۱). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به وندالیسم (خرابکاری) در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر یاسوج. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳(۴۷۳): ۱۸۵-۲۰۶.
  - نادری، آرزو (۱۳۸۹) مطالعه علل رفتارهای وندالیستی در همدان. همدان: بوعلی سینا.